

GEOGRAFIYA TA'LIMIDA YOSH MUTAXASSISLARNING KASBIY SHAKLLANISHIDA MENTORLIK FAOLIYATINING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Normatov Sunnat Axmadovich - Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Geografiya kafedrası o'qituvchisi g.f.f.d. (PhD)

Ruziyeva Aziza Anvar qizi - Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Geografiya kafedrası talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada geografiya fanidan faoliyat boshlayotgan yosh mutaxassislarning kasbiy shakllanishi va pedagogik faoliyatga moslashuvida mentorlik faoliyatining o'rni va ahamiyati keng tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tajribali pedagoglarning metodik yordami, kasbiy tajribani uzatish mexanizmlari, pedagogik kuzatuv va tahlil jarayonlarining yosh o'qituvchilar kompetensiyalarini rivojlantirishdagi roli yoritilgan. Geografiya fanining kartografik vositalar bilan ishlash, tabiiy va ijtimoiy-geografik jarayonlarni tushuntirish, amaliy mashg'ulotlar va dala tadqiqotlarini tashkil etish kabi o'ziga xos xususiyatlari mentorlik faoliyatining dolzarbligini yanada oshirishi asoslab berilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalarini geografiya ta'limiga integratsiya qilishda mentorning yo'naltiruvchi roli ochib berilgan.

Kalit so'zlar: geografiya ta'limi, mentorlik faoliyati, yosh pedagog, kasbiy kompetensiya, metodik yordam, pedagogik mahorat, interaktiv metodlar, geografik tafakkur, ekologik madaniyat, innovatsion texnologiyalar.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ НАСТАВНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ФОРМИРОВАНИИ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Норматов Суннат Ахмадович - Шахрисабзский государственный педагогический институт
Преподаватель кафедры географии, доктор философии (PhD)

Рузиева Азиза Анвар кизи - Шахрисабзский государственный педагогический институт
Студентка кафедры географии

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируется роль и значение наставничества в профессиональном формировании молодых специалистов в области географии и их адаптации к педагогической деятельности. В исследовании подчеркивается роль методической поддержки опытных преподавателей, механизмов

передачи профессионального опыта, а также процессов педагогического наблюдения и анализа в развитии компетенций молодых преподавателей. Отмечается, что специфика географии, такая как работа с картографическими средствами, объяснение природных и социально-географических процессов, организация практических занятий и полевых исследований, дополнительно повышает актуальность наставничества. Также раскрывается направляющая роль наставника в интеграции современных педагогических технологий и информационно-коммуникационных технологий в географическое образование.

Ключевые слова: географическое образование, наставничество, молодой преподаватель, профессиональная компетентность, методическая помощь, педагогические навыки, интерактивные методы, географическое мышление, экологическая культура, инновационные технологии.

THE PEDAGOGICAL IMPORTANCE OF MENTORING IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF YOUNG SPECIALISTS IN THE FIELD OF GEOGRAPHICAL EDUCATION

Sunnat Akhmadovich Normatov - Shakhrisabz State Pedagogical Institute Teacher of the Department of Geography, Doctor of Philosophy

Aziza Anvar kizi Ro'zieva - Shakhrisabz State Pedagogical Institute Student of the Department of Geography

Abstract. This article comprehensively analyzes the role and importance of mentoring in the professional formation and adaptation of young specialists in geography to pedagogical activity. The study highlights the role of methodological assistance from experienced teachers, mechanisms for transferring professional experience, and pedagogical observation and analysis processes in developing the competencies of young teachers. It is argued that the specific features of geography, such as working with cartographic tools, explaining natural and socio-geographic processes, organizing practical exercises and field research, further increase the relevance of mentoring. It also reveals the guiding role of the mentor in integrating modern pedagogical technologies and information and communication technologies into geography education.

Keywords: geographical education, mentoring, young teacher, professional competence, methodological support, pedagogical skills, interactive methods, geographical thinking, ecological culture, innovative technologies.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, o'qitish sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish davlat siyosatining ustuvor

yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Taʼlim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar oʻqituvchilarning kasbiy salohiyatini rivojlantirish, yosh mutaxassislarni qoʻllab-quvvatlash va pedagogik faoliyatning samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Geografiya fani umumtaʼlim tizimida alohida ahamiyatga ega boʻlib, u oʻquvchilarda tabiat va jamiyat oʻrtasidagi murakkab munosabatlarni anglash, ekologik tafakkurni rivojlantirish, hududiy tahlil qilish koʻnikmalarini shakllantirish hamda global ekologik muammolarni tushunishga xizmat qiladi. Geografiya darslari orqali oʻquvchilar nafaqat nazariy bilimlarni egallaydilar, balki xaritalar, atlaslar, statistik maʼlumotlar va zamonaviy geoinformatsion texnologiyalar bilan ishlash koʻnikmalarini ham rivojlantiradilar.

Biroq yosh pedagoglarning kasbiy faoliyatning dastlabki bosqichida duch keladigan muammolari kam emas. Darsni rejalashtirish, pedagogik texnologiyalarni tanlash, oʻquvchilar bilan samarali muloqot oʻrnatish, baholash mezonlarini toʻgʻri qoʻllash va tarbiyaviy ishlarni tashkil etish ulardan katta masʼuliyat va tajriba talab qiladi. Shu sababli yosh mutaxassislarni qoʻllab-quvvatlashning samarali mexanizmlaridan biri sifatida mentorlik faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi.

Mentorlik tizimining pedagogik mohiyati. Mentorlik tizimi tajribali pedagog va yosh mutaxassis oʻrtasidagi maqsadli, tizimli va uzluksiz hamkorlikni ifodalaydi. Uning asosiy vazifasi pedagogik tajribani uzatish, kasbiy rivojlanishni qoʻllab-quvvatlash va yosh mutaxassisni mustaqil pedagogik faoliyatga tayyorlashdan iborat.

Mentor nafaqat bilim beruvchi, balki maslahatchi, yoʻnaltiruvchi va motivator sifatida ham faoliyat olib boradi. Yosh pedagog esa ushbu hamkorlik jarayonida nazariy bilimlarini amaliyot bilan uygʻunlashtirish, dars jarayonidagi muammolarni tahlil qilish va mustaqil yechim topish imkoniyatiga ega boʻladi.

Pedagogik nuqtai nazardan mentorlik tizimi quyidagi vazifalarni bajaradi:

- yosh pedagoglarning kasbiy moslashuvini tezlashtirish;
- metodik tayyorgarlik darajasini oshirish;
- pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish;

- innovatsion faoliyatga tayyorlash;
- kasbiy motivatsiyani shakllantirish;
- pedagogik refleksiya va tahliliy fikrlashni rivojlantirish.

Geografiya fanining o'ziga xosligi va mentorlik zarurati

Geografiya fani tabiiy va ijtimoiy jarayonlarni o'rganishga qaratilgan integrallashgan fan hisoblanadi. Ushbu fan biologiya, geologiya, ekologiya, iqtisodiyot, demografiya va tarix kabi ko'plab fanlar bilan uzviy bog'liqdir.

Geografiya ta'limining asosiy xususiyatlaridan biri uning ko'rgazmalilik va amaliyotga yo'naltirilganligidir. Xaritalar, atlaslar, globuslar, diagrammalar, aerokosmik suratlar va statistik ma'lumotlar geografiya darslarining ajralmas qismi hisoblanadi.

Yosh pedagoglar ko'pincha quyidagi qiyinchiliklarga duch keladilar:

- xaritalar bilan ishlash metodikasini to'liq egallamaslik;
- mavzuni amaliy misollar bilan boyitishda qiyinchiliklarga duch kelish;
- geografik jarayonlarni sodda va tushunarli tarzda tushuntira olmaslik;
- dala amaliyotlari va ekskursiyalarni tashkil etish tajribasining yetarli emasligi;
- zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarining sustligi.

Ana shunday vaziyatlarda mentoring tajribasi va amaliy tavsiyalari yosh pedagogning kasbiy rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Darslarni rejalashtirish va tashkil etishda mentoring roli

Geografiya darsining samaradorligi avvalo uning to'g'ri rejalashtirilishiga bog'liq. Mentor yosh o'qituvchiga taqvim-mavzu rejasini tuzish, dars maqsadlarini aniqlash, o'quv natijalarini belgilash va baholash mezonlarini ishlab chiqishda yordam beradi.

Shuningdek, mentor quyidagi yo'nalishlarda metodik ko'mak ko'rsatadi:

- darsning kirish, asosiy va yakuniy qismlarini samarali tashkil etish;
- o'quvchilarning faolligini oshiruvchi metodlarni tanlash;
- differensial va individual yondashuvlarni qo'llash;
- baholashning zamonaviy usullaridan foydalanish;

- kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etish.

Kartografik vositalardan foydalanishda mentoring ahamiyati

Geografiya fanining eng muhim xususiyatlaridan biri kartografik savodxonlikni shakllantirish hisoblanadi. Xaritalar bilan ishlash o'quvchilarda fazoviy tafakkurni rivojlantiradi va geografik hodisalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Mentor yosh pedagogga:

- xarita turlarini tanlash;
- shartli belgilarni izohlash;
- geografik koordinatalarni aniqlash;
- masshtab bilan ishlash;
- hududiy tahlil usullarini qo'llash;
- tematik xaritalardan foydalanish metodikasini o'rgatadi.

Natijada yosh o'qituvchi kartografik materiallarni darsning samarali vositasiga aylantira oladi.

Dala amaliyotlari va ekskursiyalarni tashkil etish. Geografiya ta'limining muhim tarkibiy qismi dala tadqiqotlari va ekskursiyalar hisoblanadi. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning nazariy bilimlarini mustahkamlash, kuzatuvchanligini rivojlantirish va tabiatga ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ekskursiyalarni tashkil etishda mentor yosh pedagogga:

- tadqiqot maqsadini aniqlash;
- kuzatuv dasturini ishlab chiqish;
- xavfsizlik qoidalariga rioya qilish;
- dala kundaliklarini yuritish;
- natijalarni tahlil qilish va umumlashtirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalar

Bugungi raqamli davr geografiya ta'limiga yangi imkoniyatlarni olib kirmoqda. Elektron xaritalar, virtual laboratoriyalar, sun'iy yo'ldosh tasvirlari va interaktiv platformalar o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi.

Mentor yosh pedagogga quyidagi vositalardan foydalanishni o'rgatadi:

- raqamli xaritalar;
- geografik axborot tizimlari;
- virtual ekskursiyalar;
- multimedia taqdimotlari;
- videodarslar;
- onlayn test va baholash platformalari.

Bu esa o'quvchilarning fan bo'yicha motivatsiyasini oshiradi va ta'lim sifati yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Dars kuzatuv va metodik tahlil. Mentorlik faoliyatining eng samarali shakllaridan biri dars kuzatuv hisoblanadi. Dars kuzatuv davomida mentor yosh pedagogning metodik yondashuvi, vaqt taqsimoti, baholash usullari va sinf bilan ishlash ko'nikmalarini tahlil qiladi.

Kuzatuv natijalari asosida:

- mavjud kamchiliklar aniqlanadi;
- ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi;
- pedagogik mahoratni oshirish strategiyasi belgilanadi.

Bu esa yosh pedagogning o'z ustida ishlashiga va kasbiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mentorlik tizimining ta'lim sifatiga ta'siri. Mentorlik tizimi nafaqat yosh pedagoglarning rivojlanishiga, balki butun ta'lim tizimi samaradorligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tajribali pedagog rahbarligida faoliyat yuritayotgan yosh mutaxassislar darslarni yanada sifatli tashkil etadilar, innovatsion metodlarni faol qo'llaydilar va o'quvchilarning fan bo'yicha natijalarini yaxshilaydilar.

- geografik tafakkur rivojlanadi;
- ekologik madaniyat shakllanadi;
- mustaqil fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi;
- ta'lim sifati va samaradorligi ortadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, geografiya ta'limida yosh mutaxassislarning kasbiy shakllanishida mentorlik faoliyati muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Mentorning metodik yordami va amaliy tajribasi yosh pedagoglarning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi, pedagogik kompetensiyalarini rivojlantiradi va ularning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqaradi.

Geografiya fanining o'ziga xos amaliy yo'nalganligi mentorlik tizimining ahamiyatini yanada kuchaytiradi. Xaritalar bilan ishlash, dala tadqiqotlari, ekskursiyalar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash jarayonida tajribali pedagogning yo'l-yo'riqlari yosh mutaxassisning professional rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shu sababli geografiya ta'limida mentorlik tizimini takomillashtirish, uni institutsional darajada qo'llab-quvvatlash va amaliyotga keng joriy etish ta'lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 2023.
3. Geografiya ta'limini rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar, 2020–2025.
4. Yusufbekov N.R. *Pedagogika*. Toshkent, 2019.
5. Hasanboyeva O.U. *Umumiy pedagogika*. Toshkent, 2020.
6. Yusupov M.Y. *Geografiya o'qitish metodikasi*. Toshkent, 2018.
7. Saidova N.N. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. Toshkent, 2021.
8. Mirzayev A.M. *Geografiya darslarini tashkil etish metodikasi*. Toshkent, 2020.
9. Pedagogik tadqiqotlar va metodik ishlanmalar to'plami. Toshkent, 2022–2025
10. Safarov I. B., Abdishukurova M. A. Akademik litsey va kasb-hunar maktablarida geografiya ta'limi //Экономика и социум. – 2025. – №. 6-2 (133). – С. 809-812.
11. Muqumova H. I. Geografiya darslarida foydalaniladigan interfaol metodlar xususida //Экономика и социум. – 2023. – №. 3-2 (106). – С. 198-202.
12. Muqimova X. I. Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari fani dars jarayonlarida buyuk ajdodlarimizning merosidan foydalanish //Экономика и социум. – 2023. – №. 10 (113)-2. – С. 248-251.